

בגמ' תפילת ערבית לראש וזמנן תריסר אסתי דתפילה

3

① אה' ארכא 15

תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אולימא דאי בעי מצלי כוליה לוליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר *תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אמר חיבה ר' יהושע אמר *רשות אמר אבוי הלכה כדברי האומר חיבה, ודבא אמר *הלכה כדברי האומר רשות.

② אה' ארכא 15

אמר רב עקיבא אמר רב *טעה ולא הוכיח של ר"ח ערבית אין מחזירין אותה לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ריוח

④ אה' ארכא 15

מתני' יכל שהיבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביו"ט ואלו הן משום שבות ילא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים *ולא מפתחין ולא מספקין ולא מרקדין ואלו הן משום רשות [א] לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין ואלו הן משום מצוה *לא *מקדישין ולא מעריבין ולא מחזירין ולא מגביהין תרומה ומעשר כל אלו ביו"ט אמרו וקל וחומר בשבת *אין ביו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד

⑥ אה' ארכא 15

בחמין בר רב זבדא ואמרו לה אמר רב בחמין בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת חיבה רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית רשות

1 ולא הספלו ערבית וכו' יש לשאל דכיון דקו"ל דתפלת ערבית רשות למה נריך להשלים אותה ולהספלו שחרית שמים וכן יש לשאל במאי דאמרין בפירקין לקמן (ד' 15) טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש אלא ביום אמאי אינאמרין למימר האי טעמא חיפוק ליה משום דהתפלת ערבית רשות ותיכף בהלכות גדולות ו"ל דאמ"ג דתפלת ערבית רשות כיון דתפלת חוטה קבעה עליו חובה ולפיכך נריך לחזור ולהספלו שחרית שמים כמו שנריך הסטמים מהתפלה יוצר ומתפלת מנחה ולפיכך כשטעה ולא הזכיר של ראש חודש אמאי אינאמרין ביום ששם לא כן ה"ל לחזור ולהספלו כיון שקבעה עליו לחובה: ורבינו יצחק בזבן ו"ל דאמרין בענין אחר [א] יוצר ככין דבי אמרינן דתפלת ערבית רשות אינו רוצה לומר שאם ירצה לא יתפלה חוטה כולל אלא רוצה לומר שאינה חובה כמו יוצר ומנחה אבל מנחה אינה דמנחה לגבי חובה רשות קרי ליה

⑧ אה' ארכא 15

1 טעה ולא הספלו ערבית מהתפלה בשחרית שמים. וכו' והאמר רב לקמן (ד' 15) תפלת ערבית רשות וקו"ל כוטיה בלויסורי ועוד קשה דאמר לקמן (ד' 15) טעה ולא הספלו יעלה ויבוא בלילה אין מחזירין אותו משום דאין מקדשין את החודש בלילה ולמה ליה האי טעמא חיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל האי דאמרין דתפלת ובערבית רשות היינו לגבי מנחה אחרת והיא עוברת דחו אמרינן דחובה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטלה *

③ תוס' ארכא 15

⑤ אה' ארכא 15

1 ואלו הן משום רשות - כלומר שהיה לנו להחזיר משום שכן קרובין למנוה ולסכסוך חכמים האי דקרו ליה קרי להגך מנשי רשות ולהגך קמחי קרי שבות דאסור שבות גמור יש בהן לפי שאין בהן נד לסלק גזירות חכמים מעליהו שאין בהן לחלוחים מנחה

⑦ אה' ארכא 15

חובה לגבי רחוקת (ד' יד) כהמין קרי ליה חובה דלא קרי כל כך מנחה

⑨ אה' ארכא 15

1 וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. ואין תפלת ערבית [א] חובה בתפלת שחרית ומנחה. 6 ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם בתפלת [א] חובה.

11) סוף חובה

10) סוף חובה

12) כתב רב עמרם

10) טעה ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו. ורב משה גאון כתב יחיד שטעה ולא הזכיר אתה קדשת כליל שבת אם שמע משליח צבור מגן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע מראש ועד סוף יצא ידי חובתו. 11) ורב נטרונאי גאון כתב דאפילו לא התפלל ז' ברכות כלל ושמע מפי שליח צבור 12) מגן אבות מראש ועד סוף יצא ידי חובתו. ותימה הוא (ד) כיון שמחזירין אותו אם לא הזכיר של שבת היאך יוצא בכרכה אחת מעין שבע. ולא דמי למה שכתב בה"ג (ברכות סוף פ"ד) יחיד שלא הזכיר של ראש חודש ושמע משליח צבור התפלה מראש ועד סוף שיצא דשאני התם ששומע כל התפלה אבל הכא היאך יוצא בכרכה אחת מעין שבע במקום שבע. 13) וקשיא טפי לרב נטרונאי שאמר שיוצא בה אפילו אם לא התפלל כלל (י) (יא) דלא קיימא לן (י) כרבן גמליאל (ראש השנה לה). שאומר שליח צבור פוטר היחיד אלא בראש השנה ויום הכפורים אבל בשאר ימות השנה לא.

ומיחו בסדר רב עמרם פי מה שאנו מומרים קדים בין גלוה להפלה ערבית לאשמעין ללא בפנין חסדך גלוה דערבית להפלה משום דהפלה ערבית רשות. ולא נהירא דאם כן ר' יוחנן סבירא ליה הפלה ערבית חובה דפלוגתא היא דרב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. וגכון להקמיר ולהסיר מלפני בנימין.

13) תפלה ז"א

12) תפלה ז"א

ז' המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל.

מין ספק ט"ס לתמוה על דברי הגאונים האלה כמו שחמה רבינו, אך יש לומר שטעם הגאונים האלו לכיון דהפלה ערבית רשות לא חמירא כאשר מפלות לרב משה גדליהו ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכן נראה מדברי סמ"ג (יח) שהביא דברי הגאונים האלו שטעמם משום דהפלה ערבית רשות.

אזתה בזמנה. יואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה (נ) עמוד השחר יצא: *וייש ילו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת (נ) בערב שבת קודם שחשקע החמה. וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ובלבד שיקרא ק"ש (נ) בזמנה אחר צאת הכוכבים.

השנת הראב"ד * ויש לו להפלה זכו'. כתב סלאב"ד זיל אין לאוי לעשות כן אלא לנודק טעם והלא זריך למתן גלוה להפלה:

14) תפלה ז"א

14) ב' בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר יהוא רחום כו' ברכו את יי המבורך וכו' והם עונין ברוך יי המבורך לעולם ועד. ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין. ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציא ידי חובתו:

16) תפלה ז"א

15) תפלה ז"א

15) ימי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת

שהיא נדבה. (ז) שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. *מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה.

השנת הראב"ד * מי שסיק עומד בתפלה זכו'. כתב סלאב"ד זיל אין כהן נחה רוח עכ"ל:

15) ימי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה. (ז) שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. *מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה.

16) תפלה ז"א

18) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

17) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

כן נראה פשוט, דערבים אינה נדבה אלא רשות, דכדין
נדבה וחובה מרי דיני איכא, א"ל בנוגע לחובה
גברא, דחייב הוא להתפלל תפלת חובה, ואילו נדבה
ופקעת מחובה זו והרשות בידו אם רוצה להתפלל או
ל, ושנית גם בעצם התפלה של התפלה שונה היא נדבה
חובה, דחובה היא תפלה של תפלת חובה, והגבירא
ומתפלל אינו צריך לחדש אומה ולעשותה לתפלה של
ופלה, כי חלות שם זה נעשים מאליה, משא"כ תפלת
דבה גם ע"פ וגוף תפלה זו שונה הוא, והוי חלות
זמרת של תפלה במורת נדבה וצריך לחדש בה דבר
ועשותה לתפלה של תפלה, ולשיטת הרמב"ם תפלה זו
מופקעת מדין ליבור.

1 עיין בכ"מ שפ"י בהשגחה מס' דס"ל דנס תפלת ערבית
קבלה בחובה ודינו שפוסק בהלכות הכרחה, ולדעת
הרמב"ם ז"ל דהא רחובה ונדבה לא מלטרפי הוא משום
דכן תלוקין בענס התפלה של תפלה, דזו תפלת חובה וזו
תפלת נדבה, וערבית דין רשות ונדבה עלה, והא דקבעוה
לחובה פירושו שקבעו חובה על עולמן להתפלל תפלת רשות
ונדבה, אבל התפלה בעלמא דנדבה ורשות היא, כיון דבעיקר
תקנת וחובה תפלה אינה רק רשות ונדבה, וע"כ שפיר
פסק הרמב"ם דערבים הו"ל והיא בעלמא דרשות ונדבה
מלטרפת ע"ס תפלת נדבה דחזר מינא גינהו, ושאר תפלות
דדיין חובה בעיקר מילתייהו דיין מרי מיני ולא מלטרפי
ע"ס נדבה

19) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

20) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

השואה דלא אתמר הלכתא לא במד
ולא במד ד"עבד כמד עבד ד"עבד כמד עבד

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר
ע"ד ר' ישועה תפלת המנחה עד
הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה
תפלת הערב אין לה כבוד מוספים כל היום

22) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

21) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

1 ואסיקנא (ה) דעבד כמד עבד ודעבד כמד עבד והוא שיעשה (ו) לעולם בחד (ז) סינייהו
שם עושה ברבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה
ואם עושה כרבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך לזוהר שלא יתפלל מנחה
(א) באותה שעה יועכשו שנהנו להתפלל תפלת מנחה (ח) עד הלילה אין להתפלל תפלת ערבית
(ט) קודם שקיעת החמה ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה (י) ולמעלה יצא
6 (יא) ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה.

ואם תאמר הי"ך חט
קורין כל כך כמעט יום. ויש לומר
דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק
תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת
מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחר
עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה
זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם
תאמר הי"ך חט ומתפללין תפלת מנחה
סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג
המנחה יש לומר דקיימא לן כרבנן
דאמרין זמן תפלת המנחה עד הערב
ואמרין לקמן (דף כז.) שהיא דלא
אמרי הלכתא לא כמד ולא כמד
דעבד כמד עבד ודעבד כמד עבד.
חבל עקום קשיא דהוי כחרי קולי
דסחרן אהדרי שהרי מחיזה ע"ס
אלו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג
המנחה משום דקיימא לן דשעת
המנחה כלה כדברי רבי יהודה ומיד
הוי זמן ערבית וזמן התפלה ע"מ.
לא קיימא לן כרבי יהודה אלא ברבנן.

23) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו
24) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו
25) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו

24) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו
וכבדו וקבולו של זה ובקולו של זה שכן כחכ וזמן מנחה קמנה וכו' ויש לו להתפלל
וכו' נראה דפירוש דבריו הוא דמאי דקרא ליה זמן מנחה קמנה עד אחרון העם הוא כדו
שיכול לומר ערבית משם ואילך כו' יהודה אבל לענין המנחה ע"מ יכול להתפלל אותה
עד שקיעת החמה דהיינו כרבנן דאמרי עד הערב והא"ל מפרש דעד הערב ר"ל עד
6 שקיעת החמה וכמו שפירש בפירוש המנחה א"כ לפי זה נקטינן בחולי דפרווייבו ואע"פ
דלא עבדין בשאר מיילי הכי למקט קולי דפרווייבו שאני הכא תפלת ערבית רשות

ואין לדקדק בזמנה כמו שכתב הוא ז"ל למטה זה נראה לי מלפניו דאם היה מפרש
כפירוש רבנו יונה ז"ל לא היה לו למחוס דבריו ולומר ויש לו להתפלל וכו' אלא היה
לו לומר אם כנה לנהוג כד' וכו' אבל אחר שחכם הדיון משמע שפ' כדכתיבנא

25) ע"פ דברי ר"ח
פ"ק י"ו
יש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה, וזמן מנחה
מנה כתשע שעות ומחצה עד שישיאר מן היום וס' שעה
רביע, ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע (ו) החמה :

חפשי שמונים פנ מה שכתב
 הראש ביום זכות (מי א) לנעם
 רמזו מה חיל ומיהו קצם קשה
 לנעין מפלג המנה שדנין כרען
 ומספליים פעמים מפלג המנה
 אחר פלג המנה ולענין קראם
 שמוע השנין ליה לילה כמו רבי
 יהודה והו מרי קולי דסמך אהדי
 והא דאמרין לקמן דעבד כמר עבד
 הכי פירושו לא אפיסיקא הלכתא לא
 כרבי יהודה ולא כרען ולא דסמך קולא של שניהם יש לומר ולענין מפלג בקיולו

(26)
 ר"ל
 ר"ל
 ר"ל

שנת ארבעה ארכא
 (27)
 וינה זמנו שאין יתנו להפלה מהר הפלות דעיינו דין מנה להמיר ולר"י המפלה
 מנה מד פלג המנה ומחיל זמן מתיב מפלג המנה ואילו ולרובו זמנו המנה עד הכרז
 החלום וינה מתיב על מתיב

אולם לפרק טעם סדר ביון לרען זמן מנה עד ספר
 חמן קפלה ערביה הוא בליה שמוע איכ חק מספלה
 של טנה נטיש שמוע חוספס ממול על הקודש, נראה למר
 דפי המנהר בסתיא דנרעה כס דאמר מדרב לוי של טנה
 בעיש שים כר"י סיל ופירש"י דמן מנה עד פלג המנה
 הוא ואיכ מחיל מפלג ערביה הכי דמן מפלג ערביה הוא
 מספלה זמן מנה וכן פי פריא בטע"א על מסנה דהפלה הכרז
 חן לה קבע הייט חמנה הוא בין הפלה מנה להמיר ומתי
 שפלה מנה מחיל ערביה וכן לר"י דהפלה מנה הוא עד פלג
 המנה להכי מחיל אחיכ זמן הפלה ערביה, והנה המרדכי כפי
 בית וסגיש פיה כחבו דמי טסה בעיש להפלה מנה וטנה כרז
 שס הקלה הואיל וכרז טסה קודם לא יטש חיל להפלה
 מנה חלה מחפלה ערביה שחיס, וכן הוא כר"י סי רסי עיש
 ומכורז דמסקבל שח ח"ט יכל עוד להפלה מנה של מיל
 ופי' גדלה פשוט דמי שמקבל טנה טנה מכערי יכל להפלה
 אחיכ חסנה מעריב של טנה אפי' לרען ואף דחול הפלה ערביה
 הוא בליה הייט שמוע דהפלה מנה מד הכרז אבל מי שמקבל
 טנה שאי' לו עוד להפלה מנה ומסו שכר טשו קודם שז
 יכל להפלה ערביה חיקף שמוע דמן הפלה ערביה הוא בטנה
 שפלה הפלה מנה ומיש גר"א

איתמר רבי
 יוסי רבי תניא אמר תפלות אבות תקנום
 רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד המידן
 תקנום תניא כוותיה דר' יוסי רבי תניא
 ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא
 כוותיה דרבי יוסי בר' תניא אברהם תקן
 תפלה שחרית שגא' וישבם אברהם בבקרי
 אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא
 תפלה שנאמר ויעמד פינחם ויפלל יצחק
 תקן תפלה מנה שנאמר ויצא יצחק לשוח
 ב' בשדה לפנות ערב ואין שוחה אלא תפלה
 שנאמר תפלה לעני בני יעסף ולפני ה'
 ישפוך שידו יעקב תקן תפלה ערביה שנאמר
 ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא
 תפלה שנאמר ואתה אל החפלל בעד העם
 הוה ואל תשא בטרם רנה ותפלה ואל תפגע
 ב' י

(28)
 ר"ל
 ר"ל
 ר"ל

אמר ר' יואבד אלהים לישראל במראת הלילה
 ונאמר יעקב יעקב הנה אצל

אברהם ויצחק לא מצאנו זה רק ביעקב כאן
 ובריצא (לפני כח יג), היינו מפני שהיה מוכן
 לצאת לחור"ל לגור, לכן בא אליו התגלות אלקות
 בלילה, להראות שאף בלילה בחשכת הגלות
 שורה שכינה בישראל, כמו שאמר (מגילה כט,
 א) גלו לבבל שכינה עמהם...

ומזה יצא לנו מוסר השכל, שכאשר ישראל
 אוחזין אל הקבלה הנאותה, והולכים
 בדרכי ולמודי אבותיהם, אז הישראלי הוא גר
 איתן עתיק יומין אשר נגלו אליו האלקים בהיות
 המקדש על מכוננו, אז שורה השכינה עמהם
 גם בחור"ל, גם ב"לילה", אבל בזמן ששכחו
 בריח אבותיהם ואינם הולכים בדרכיהם, אז
 כשהם בפני עצמם, הלא אין שכינה שורה
 בחור"ל ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה
 ולבו, כי שאינו חושב עצמו לגוי עתיק, "שכבר
 ראה", "והיה דבר ה' אלי", ודו"ק.

רשות. במסכת זרעים (דף כ"ג):
 ומימרים שאין מעבדין בפרתו

בנו איתמר רבי יוסי כריח אמר תפלות
 אמר כו'. לכאורה נראה דכך
 חכום תקנום ורבי יוסט בן לוי
 פלוגתא תליא בפלוגתא דמנחי לקמן או חוכה דמתן
 דסבירא ליה רשות עיי סדר דכנגד המידן תקנום ומש"ס הפלה שחרית ומנהח
 חוכה משא"כ הפלה ערביה שאינה חלה כנגד חכמים ופדרים חלה מעכבי כפרה
 וטוד שטיקר מלון להקטיקן כיום ומש"ס כוי שפיר רשות ומ"ד הפלה ערביה
 חוכה סוכר דהפלות חכום תקנום דלפי' כולו ג' הפלות כי סדדי מינו דמ"ס

והיו משום דקסדר תפלות חכום
 תקנום, וכל דהפלה ערביה רשות, כיוון משום דיעקב
 חזינו גי' לא להפלה חלה עפי' קיבכ כדאי בחולין
 ד' י"א ב', כי מוט לחקן חכור חפשי ענרתו על מקום
 שכתפלו חכום ואני לא כתפלה, ויכיו דעתי למיכר
 וכתפלה ח"ע. ומלאתי אחיכ כ"כ המצוי' כס' בית
 חלקום, ואפשר שלא חיקן חלה למו שריב דעתי ללנווי,
 ונני' ודאי נעשית חוכה [ויש לכבדו יוסר, דכ"ק מאן
 דיכיו דעתי ללנווי אחיכ לורן ללרה עלמו, וטוב כוא
 לקבע כהפלה כקבועה כדאי בעיי' ד' ז' אימת תפלה
 ולפני כי יעסף בזמן ולפני כי יספך שיחו, וכמו
 שנארנו יפכ כס' קמ"ג חות כי כס' עיי' נעשית
 ח"ע חוכה, ואפשר לשפוך לרה עלמו כה], וככא פליגי
 תנאי וחמוראי או קבע מנהג לכל הרב או רק למתן
 דוכיו דעתי ללנווי, אבל עיקר המהפלה והרעין כוח
 אהיו רשות, וזכו דעתי ככ"ק דחול כבועה רבי כמשי"ס

(3)
 ר"ל
 ר"ל
 ר"ל